

Geir Flikke

Russlands rebeller. Protest og reaksjon i Putins Russland (2011–2020)

Cappelen Damm Akademisk 2020

Helge Blakkisrud

Seniorforsker, Norsk Utenrikspolitisk Institutt

hb@nupi.no

Den 20. august 2020 ble den kjente russiske opposisjonspolitikeren Aleksej Navalnyj forgiftet på en flyreise fra Tomsk i Vest-Sibir til Moskva. Samme dag mottok Geir Flikke, professor i russlandsstudier ved Universitetet i Oslo, språkvasken av sin nye bok, *Russlands rebeller*. Hovedpersonen i denne boken – den største rebellen av dem alle – er nettopp Navalnyj. Slik sett setter forgiftningen av Navalnyj et slags naturlig punktum for boken: Manuskriptet avsluttes idet hovedpersonen – og i overført betydning, kanskje også den politiske bevegelsen Navalnyj hadde frontet – legges i kunstig koma.

Flikke har satt seg fore å beskrive en «protestsyklus» av politisk mobilisering mot det russiske regimet tidsmessig avgrenset til perioden 2011–2020. Bokens faglige utgangspunkt er at autoritære regimer ikke bør betraktes som statiske – også autoritære ledere vil ofte søke ulike former for folkelig oppslutning for å sikre politisk stabilitet og lette styringsprosessen. Kombinasjonen av gulrot og pisk gir lavere omkostninger og større fleksibilitet enn pisk alene. I såkalte «kompetitive autoritære regimer» (også kjent som «hybridregimer») vil vi derfor kunne oppleve at myndighetene koopterer deler av opposisjonens politiske agenda, samtidig som de benytter selektive represalier mot opposisjonspolitikere og aktivister.

Mens det allerede finnes hyllemetere med beskrivelser av «Putins Russland» som autoritært regime, setter Flikke seg fore å komplettere slike ovenfra-og-ned-perspektiver med et nedenfra-og-opp-perspektiv. Hvilke muligheter har russiske sosiale bevegelser for å nå frem med sitt budskap og sine krav innenfor de rammer som regimet selv til enhver tid trekker opp? Med utgangspunkt i den brede mobiliseringen mot Putin-regimet i etterkant av parlamentsvalget i 2011 ønsker Flikke å utforske hvordan protestbevegelsen oppsto (hvilke *mulighetsstrukturer* som fasiliterte dette), hvordan protestene har utviklet seg (*protestrepertoaret*) og hvordan myndighetene har respondert (regimets *reaksjon*).

Flikkes fokus er på den såkalte «ikke-systemiske» opposisjonen, det vil si den del av den russiske opposisjonsbevegelsen som ikke har fått regimets godkjentstempel. Dette er en særdeles broket forsamling som spenner fra fascister og ytterliggående etnonasjonister over

vestorienterte liberalere til venstreradikale og anarkister. I løpet av protestsyklusen Flikke tar for seg, har det blitt gjort flere forsøk på å bygge koalisjoner som favner ulike deler av opposisjonen. I kjølvannet av de store demonstrasjonene i 2011–2012 ble det for eksempel etablert et koordinasjonsråd med egne «ideologiske kvoter» for nasjonalister, liberalere og venstreorienterte. Flikkes hovedanliggende i *Russlands rebeller* er imidlertid å beskrive fremveksten av det han definerer som et «liberal-populistisk alternativ», en politisk strømning innenfor opposisjonen som kombinerer liberale verdier og borgerrettigheter med «normal» nasjonalisme (s. 19) og som har blitt frontet av «rebellen» Aleksej Navalnyj.

Basert på en gjennomgang av et omfattende kildemateriale beskriver Flikke hvordan Navalnyj gradvis bygger seg opp til å bli en av opposisjonens fremste profiler, en prosess som kulminerer med Navalnyjs (mislykkede) kampanje for å bli registrert som kandidat i presidentvalget 2018. Flikke gir en inngående og detaljrik gjennomgang av strategier, slagord og protestrepertoar. Både rebeller og regime bruker stadig vekk mer kreative metoder – opposisjonen for å nå frem, myndighetene for å kvele alle tilløp til det man gjerne refererer til som en mulig «fargerevolusjon». Til tross for myndighetenes stadige forsøk på å tette mulige smutthull og pusterom for opposisjonen, viser sistnevnte en fascinerende kreativitet og tilpasningsevne – ikke minst online. I den kontinuerlige katt-og-mus-leken med myndighetene har opposisjonsbevegelsen forsøkt å trenge gjennom der de ser en revne i regimets forsvarsmur og samtidig unngå å organisere seg på en måte som gjør at myndighetenes lange arm kan lamme aktiviteten. Oppfinnsomheten er stor. Selv en gul plastikk-badeand kan, som Flikke viser, bli et kraftfullt politisk symbol i den russiske opposisjonens hender (ss. 192–195).

Samtidig skildrer Flikke en protestbevegelse engasjert i en tofronts-krig. Det er ikke bare Kremles maktgrep som truer, ofte synes den «liberal-populistiske» bevegelsen å være sin egen verste fiende. Her skriver protestbevegelsen seg inn i den triste tradisjonen til Russlands vestorienterte liberalere på 1990-tallet: Nå som da er den liberale bevegelsen i Russland preget av sterke personligheter og lite vilje til kompromiss. Navalnyjs forsøk på å samle opposisjonen under en felles partiparaply strandet raskt. Vedvarende uenighet om valg av strategi og hvordan man best kunne utnytte mulighetsstrukturene for mobilisering førte etter hvert til at Navalnyj kjørte sitt eget løp. Kreml har ikke nølt med å helle olje på ilden og bidra til interne konfrontasjoner – men ansvaret for opposisjonens skuffende resultater hva gjelder organisasjonsbygging og gjennomslag kan ikke legges på Kreml alene.

Flikke runder av boken med en pessimistisk grunntone: Forgiftningen av Navalnyj setter et punktum for protestsyklusen 2011–2020. Med utgangspunkt i historien om bevegelsen Navalnyj har frontet, er det utvilsomt grunn til pessimisme. Fondet for bekjempelse av korrupsjon, organisasjonen som har utgjort selve ryggraden i Navalnyjs bevegelse, har av russiske myndigheter blitt stemplet som «fremmed agent» og blitt besluttet oppløst, og Navalnyj selv er satt i fengsel.

Samtidig underkommuniserer Flikke etter min mening de – riktignok – små gjennombruddene som opposisjonen tross alt har oppnådd gjennom for eksempel kampanjer for taktisk stemmegivning i lokalvalg. Senest sist høst førte denne strategien til at en liten håndfull av Navalnyjs støttespillere ble valgt inn i regionale forsamlinger. Og mens politiske demonstrasjoner gjennom 2010-tallet lenge primært var et Moskva-fenomen, har vi de siste par årene sett lokale protestaksjoner springe ut en rekke steder: mot etablering av store søppelfyllinger i Arkhangelsk, mot nedbygging av en sentrumspark i Jekaterinburg og mot Kremles avsettelse av den lokale guvernøren i Khabarovsk. En ny generasjon aktivister står klar til å ta over stafettpinnen. Om noe utfordrer jo Flikkes bok nettopp vårt stereotype bilde av den russiske befolkningen som passiv og tålmodig. Som han selv skriver i introduk-

sjonen, skildrer *Russlands rebeller* «et nytt og mer protestvillig Russland» (s. 18). Arven etter protestsyklusen 2011–2020 er et nytt protestrepertoar. En gnist er tent, og en ny generasjon tar opp arven med å utfordre makten og å kjempe for *sitt* Russland.

Enkelte ganger slipper Kreml for lett unna, som når Flikke skriver at innføringen av et såkalt «kommunalt filter» i tilknytning til gjeninnføring av direkte valg av guvernører fungerte som en «gulrot» for nye politiske partier (s. 59). Kremls hensikt var nok tvert imot å spenne opp nok en snubletråd for uønskede kandidater – en teknikk som har vist seg å være svært så vellykket, gitt at sisteskansforsvaret, «presidentfilteret», det vil si presidentens rett til å fjerne kandidater, aldri har behøvd å bli aktivert. Flikke gjør det heller ikke nødvendigvis lett for leseren. *Russlands rebeller* presenterer et persongalleri av nær tolstojanske proporsjoner, og for en som ikke er bevandret i russisk samtidshistorie, er det fort gjort å gå seg vill i mylderet av navn og detaljer.

Teoretisk plasserer boken seg innenfor sosial bevegelsesteori. Flikke tar utgangspunkt i to av klassikerne på feltet, Sidney Tarrow's *Power in Movement* (først utgitt i 1994) og Robert D. Benford og David A. Snows «Framing Processes and Social Movements» (2000). Dessverre trekker han ikke inn nyere arbeider som anvender disse rammeverkene i en russisk eller videre postsovjetsisk kontekst. Det er synd, en dialog med denne forskningen ville kunne bidratt til å kontekstualisere og posisjonere Flikkes eget bidrag, som munner ut i en modell (eller typologi) for regimets repertoar for undertrykkelse (preskriptiv, selektiv, involverende eller nøytraliserende) og opposisjonens tilhørende responsstrategier. I sin nåværende form virker særlig responsstrategiene å ligge nær opp til den russiske empirien, men i en mer generalisert form ville denne typologien kunne være et viktig bidrag til sosial bevegelsesteori.

Kildematerialet Flikke trekker på er primært russiskspråklige aviser, sosiale medier og YouTube-kanaler (ss. 37–38), de fleste med en «liberal» slagside. Det rike materialet gir både kjøtt og farge til fremstillingen. Det hadde imidlertid vært interessant med en eksplisitt diskusjon av hvilke fordeler og begrensninger dette kildeutvalget gir versus andre metodiske tilganger som benyttes i studiet av sosiale bevegelser.

Samlet sett bidrar *Russlands rebeller* til ny dybde og forståelse av politiske prosesser i et viktig naboland. Det er prisverdig at Flikke har valgt å utgi denne boken på norsk, til tross for de åpenbare begrensningene det setter for antall potensielle lesere. Vi trenger slike bidrag som utvikler fagdebatten på norsk, men Flikkes analyse fortjener en bredere leserkrets enn hva vi kan tilby her hjemme. Jeg håper derfor at vi på sikt også vil få se en engelskspråklig versjon – oppdatert med det politiske spillet rundt Navalnyjs retur til hjemlandet. I mellomtiden kan et skandinavisk publikum nyte godt av Flikkes medrivende fortelling om rebellen Navalnyjs vekst og fall.